

**אפרים דויד. עבודה, הון ושלטון: עשור בתולדות תנועת הפועלים
בארגונינה (1966-1976). תל אביב: רסלינג. 2008. 277 עמודים**

שני בראון*

ספרו של אפרים דויד יוצא בעת ויכוח גובר על אודות היחס להיבטים חברתיים בישראל והקשר שלהם להיבטים כלכליים. דויד עצמו אף שותף להגברת השיח, כמנהלה של המכללה הכלכלית-חברתית, שעסק בפעילות איגוד מקצועית וכיהן כחבר הנהגת ההסתדרות. בספר שלפנינו הוא מצביע על תקופה פורמטיבית במדינה, שבה הקשרים אלו היו בסיס למערבולת פוליטית בלתי פוסקת במאה האחרונה.

לספר שתי מטרות. מטרתו העיקרית היא להאיר את התפתחותה של תנועת העובדים בארגונינה במשך העשור 1966-1976, אשר היה מהתקופות המעצבות של תנועה זו. ההתפתחות, כפי שמבהיר המחבר, לא הייתה ליניארית, אלא לוותה במתחים רבים הן בתוך התנועה הן בינה לבין השלטון המרכזי. מטרה נוספת של הספר הנה לנתח את תרומתם של ארבעה ממנהיגי התנועה לזרמיה השונים בתקופה זו.

הספר בנוי מארבעה פרקים, המתארים תקופות שונות במהלך העשור הנדון. הפרק הראשון עוסק בתקופה שבין ההפיכה הצבאית של 1966 לבין המרי האזרחי בקורדובה ("קורדובו") ב-1969. הפרק שופך אור על הרדיקליזציה שחלה בתנועה הפרוניסטית בעת השלטון הצבאי, כתנועת נגד לזרם הימני שבתוכה, אשר הונהג בידי אוגוסטו ואנדור ותמך בממשל. ההתנגדות למשטר ולתמיכתם של ראשי האיגודים בו באה מהפריפריה תחילה, ולכן ה"קורדובו" הנו סמל לתהליכים שהתרחשו בתקופה זו. ואנדור, כמו מרבית המנהיגים הנדונים בספר זה, נרצח בידי מתנקשים (כנראה מהשמאל הפרוניסטי) ב-1969. הזרם שהתנגד לואנדור התפצל ב-1968 מהקונפדרציה הכללית של העובדים (CGT) בראשות ראיומונדו אונגרו, חבר לסטודנטים ולאיינטלקטואלים והשבית את העיר קורדובה בעימות עם המשטרה. ה"קורדובו" היווה נקודת מפנה בפוליטיקה הארגונינית, ואליאב דויד היה גם תחילת סופו של המשטר הצבאי.

הפרק השני עוסק בתקופת שקיעתו של המשטר הצבאי ובהתארגנות תנועת העובדים לבחירות שנערכו בשנת 1973. בבחירות אלו ניצחה התנועה הפרוניסטית עם 50% מקולות הבוחרים וקמפורה, דמות אפורה שמינה כמועמד הגנרל חואן פרון, שנמנעה ממנו האפשרות לרוץ, התמנה לראשות הממשלה. לבסוף, בחירות חוזרות באותה שנה העלו את פרון לשלטון פעם נוספת (זאת לאחר שנות גלות ארוכות בספרד). בפרק זה מגולל המחבר את פרטי האירועים ב"קורדובו" והתקוממות דומות, תוך התמקדות בשניים ממנהיגיהן – אגוסטין טוסקו ורנה סלמנקה, אשר ייצגו גם תחלופה דורית בתנועת העובדים. לטענתו, הביאו התקוממות אלו הן להיחלשותו של הממשל הצבאי, שלוותה בכמה הפיכות חצר, הן לאיחודה מחדש של תנועת העובדים מאחורי דמותו של פרון לקראת המירוץ לבחירות. למעשה, פרק זה משרטט את תור הזהב של תנועת העובדים בעשור הנדון.

* המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

הפרק השלישי עוסק בתקופת העלייה של התנועה ובנפילתה. תחילתו בעלייתה לשלטון – תוך כדי שחרור העצורים הפוליטיים וגל של השתלטויות ("תפיסות") על מפעלים ומוסדות בידי חבריהם (עובדים וסטודנטים) – תחילתה של דמוקרטיה פעילה וערה. עם זאת, הפרק מלמד כי הדמוקרטיה הייתה קצרת ימים (או שמא קצרת רואי), לוותה במלחמה של ממש כנגד האגף השמאלי של התנועה (ששיאה בעצרת לכבוד שיבתו של פרון – "טבח אסיסה") ובכמה רציחות פוליטיות נוספות. נדמה כי רמת האלימות לא ירדה ואף עלתה בעת השלטון של התנועה הפרוניסטית, והדבר החמיר והעמיק עם מותו של פרון ועם מינויה של אשתו השנייה (איסבלטה). בהיעדרו, השתלטו אנשיו של לופס רגה (שר הרווחה), אשר חבר לאנשי הימין, על הממשלה, ויחדיו השליטו משטר אימים בליווי מדיניות כלכלית ימנית. פחות של 100% בפסו ללא פיצוי הולם הביא את המחאה העממית האחרונה, כמעין שירת ברבור של תנועת העבודה בתקופה הנדונה. בכך עוסק הפרק האחרון.

הפרק הרביעי והאחרון עוסק בתקופה קצרה באופן יחסי – יוני 1975 עד מרץ 1976. כאן מתחקה המחבר אחר האירועים שהביאו לבסוף לעלייתו של משטר צבאי – עריץ ואלים מקודמו. כפי שמובהר, בתום התקופה לא נותרו מתנגדים רבים לאפשרות של הפיכה צבאית, וזאת לאור חולשתו העריצה של שלטון התנועה הפרוניסטית. תחילת התקופה, כאמור, במחאה העממית כנגד המדיניות הכלכלית שהוכרזה בראשית יוני 1975 – מחאה שכונתה "רודריגו" על שם שר האוצר. אמנם, בעקבותיה נחתמו הסכמי עבודה והשרים המזוהים עמה – רודריגו ורגה – התפטרו, אך הנתק שנוצר בין ה"שטח" לבין הנהגת האיגודים, ובין האחרונים לבין איסבלטה, הביא לבסוף לנפילת שלטון הפרוניזם ולעלייתו של משטר צבאי.

הקריאה בספר הותירה אותי כמי שדהרה ברכבת הרים – מותשת מרצף האירועים והאנשים, מהשיאים ומההומות. ספרו של דויד משכנע כי בעשור המדובר הייתה תנועת העבודה בארגונינה ישות רבת פנים, אשר הכילה אזרחים, עובדים ועסקנים מעורים היטב. אין זה דבר של מה בכך. עם זאת, אם לרגע התאהבת בסיפורי ה"קורדובסו" (למשל), שבהם הצליחו אזרחים מן השורה לשנות את מהלך הדברים, מיד מגיעות הרציחות, הרדיפות והמדיניות הכלכלית הפרוניסטית, שהייתה רחוקה מרחק רב ממאווייהם של העובדים (ולא רק הם). נדמה כי גם בדוגמה הנדונה בספר זה הייתה תנועת העובדים – אם ניתן לראות את הפרוניזם ככזה – האויבת הגדולה ביותר של עצמה.

הספר מתחקה בקפדנות אחר השתלשלות האירועים ואחר שמות המחוללים אותם. התחקות זו נסמכת על עיתונות התקופה, על ראיונות עם מנהיגים ועם פעילים ועל מגוון ארכיונים בארגונינה ומחוצה לה (ובכללם ארכיון העבודה על שם פנחס לבון, שם נשתמרו דיווחים של שליחי ההסתדרות). פרטנות התיאור ודאי תעורר עניין בקרב חוקרי ההיסטוריה של ארגונינה, אשר אינני נמנית עליהם.

עם זאת, הספר אינו עומד במטרה שהציב לעצמו: "[...] לנסות ולהסביר את חלקם של העובדים, שהפכו לשחקנים מרכזיים בזירה הפוליטית [...]" (עמ' 16). העובדים, אף שברור מהספר כי היו מעורים עד צוואר באירועי התקופה, נותרים קבוצה אילמת וחסרת פנים. איננו יודעים מי היו, כיצד עבדו, כיצד גויסו לעבודתם וכיצד התנהלו חיי היומיום שלהם. במילים אחרות, הספר מתיימר להיות היסטוריה חברתית, אך אינו עוסק בכל אותן שאלות שהעסיקו דורות של היסטוריונים חברתיים, ולו המיושנים שבהם. בסופו של דבר, נותר

עיקר עיסוקו בפוליטיקה – גם אם בזו המקומית והזוטרה, ותרומתו בהבהרת הדינמיקות בפוליטיקה של תנועת העובדים.

לא זו אף זו, כמי שאינו אמון על ההיסטוריה החברתית הוותיקה, נופל המחבר קורבן קל לביקורת מכיוונה של ההיסטוריה החברתית "החדשה". המונח "תרבות" זר לו ולכן נעדר מהספר, והעובדה בולטת במיוחד על רקע המקרה של ארגנטינה. מדינה זו, כמו רבות משכנותיה, הצמיחה "תרבות" של חשיבה מעמדית, שמנקודת מבטו של ישראלי דורשת פענוח: איך זה שהלאומיות הארגנטינית כה שזורה בחשיבה סוציאליסטית? איך ייתכן שמאבקי עובדים זוכים לתמיכה עממית כה רחבה? על כך הספר אינו מלמד דבר.

מעבר לכך, כותר הספר מבטיח כי יהיה בו דיון על הון. מי שיצפה למצוא פירוט של מבנה ההון בארגנטינה בתקופה הנדונה, של מאפייני הבעלות על מפעלים ושל אופני השליטה בהם – נכונה לו אכזבה קשה. הספר אמנם מזכיר כי החברות הזרות היו מאוייבה המוצהרים של תנועת העבודה, אך בכך מתמצה המידע על אודות ההון. הספר דן, כאמור, בעיקר בפוליטיקה, ובזו של תנועת הפועלים בפרט. לקונה זו מעידה גם על מידת ההכללה הניתנת לפירוש מתוך הספר. אין בו אמירות תיאורטיות או השוואות מרחיבות, המאפשרות הסקה מהמקרה הארגנטיני בתקופה זו לאפשרות של סוציאליזם באשר הוא; אין בו גם אמירה תיאורטית על אודות הקשר בין הון, עבודה ושלטון. בכך הוא נותר ספר ספציפי מאוד על אודות תקופה קצרה (גם אם פורמטיבית) במדינה אחת. הקורא נותר תמה אם יש הצדקה לפרסום זה דווקא בסדרה שמתהדרת בכותר סדרת מקור לביקורת התרבות.

לבסוף, הספר אינו חף מבעיות עריכה והגהה, שיד עורך הייתה יכולה למנוע אותן בעת המעבר מעבודת מחקר לספר. מדובר בטעויות הגהה פשוטות (למשל בעמ' 8) ובהצגת טיעונים בנקודות (לדוגמה בעמוד 88). לעומת זאת, מפתח המונחים המקובל בעבודות מחקר מעין זו נעדר מהספר. בנוסף, קיצור וויתור על פרטים מסוימים היו אף הם מאפשרים ל"רכבת ההרים" לזרום באופן נגיש יותר לקורא ההדיוט.

לסיכום, מדובר בספר שמאיר היטב תקופה טעונה ומשמעותית בהיסטוריה של ארגנטינה ושאפשר ללמוד ממנו רבות על סיכוייה ועל סיכוייה של תנועת עבודה באשר היא. כמו במקומותינו, תנועת העבודה בתקופה הנדונה לא הביאה עמה את הבשורה שלשמה נבחרה, ובין השאר אפשר למצוא בכך את הסיבה לנפילתה.